

Naš Triglav

==== Boris Čok =====

Ko mi je prababica Marija Ban - Frigleva iz Prelož v šestdesetih letih 20. stoletja pripovedovala o staroverskem izročilu, mi je že na začetku pripovedi zaupno dejala: *»To ti povem zato, ker si naš!«* Takrat sem pač mislil, da to pomeni, da sem iz iste rodbine. Pa mi je hitro pojasnila, da to nima zveze samo z rodbino, da je pomen mnogo, mnogo globlji in da bom to razumel, ko bom odrasel. In res se mi je na tak način izraz »naš« počasi odstiral s pripovedmi drugih nosilk staroverskega izročila veliko pozneje, ko sem obiskoval njihove hčere, rojene med letoma 1920 in 1930.

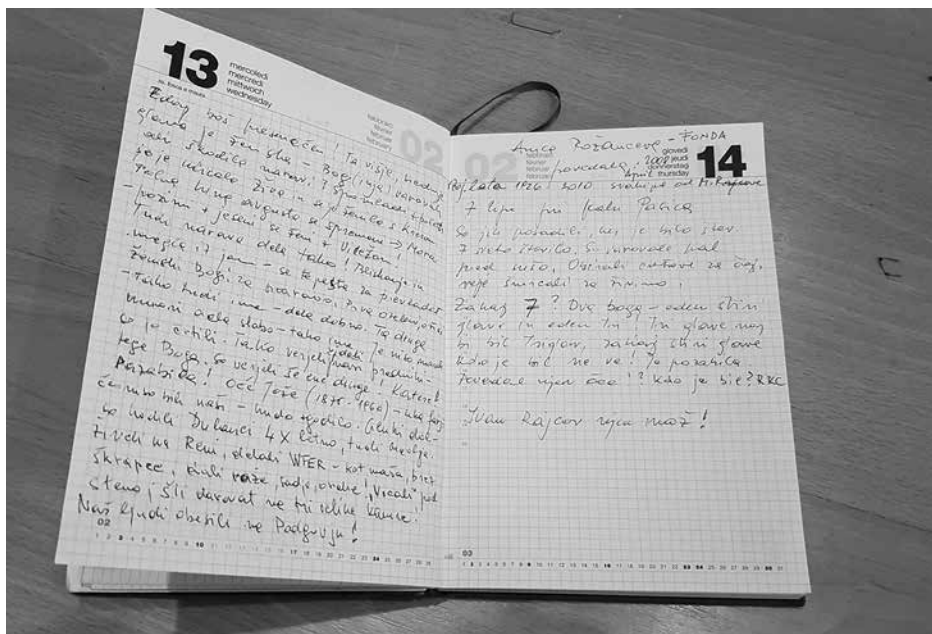
Ena izmed njih je bila tudi Marijana Mevlja (por. Božeglav), med vaščani bolj poznana kot Marija Rajceva, rojena leta 1922. Rajcevi, Ivancevi, Majlenderjevi, Kohtovi, Čaččevi, Fincetovi, Mevljovi, Vidčevi in Ulčarjevi so bile družine, ki so bile vse iz rodu s priimkom Mevlja po prvonaseljenem Matjažu. Celo njihove hiše so se držale skupaj, saj so si potomci ene družine samo dozidavali domove ob že obstoječi očetovi hiši. Med seboj so bili zelo povezani in od svoje mame nisem nikoli slišal, da bi bili kdaj hudo sprti. Seveda so bili med njimi manjši nesporazumi, a nič več kot to. Tudi moja mama Olga Ivanceva in Marija Rajceva sta si bili zelo blizu in prijateljici. Ko je morala Marija zaradi zdravstvenih težav v pozni starosti oditi v oskrbo v sežanski dom upokojencev, sem moral svojo mamo večkrat peljati k njej na obisk, tako kot k nekaterim drugim Lokavkam in Preložkam, ki so bile tam, npr. Karlina Liletova, Pepka Trepčeva, Marija Mihatova. Včasih sem šel po naročilu in priporočilu svoje mame tudi sam, da jim ponesem kaj malega, pa naj si bo samo tri pomaranče. To je bil predvsem znak pozornosti, s katerim jim je dala vedeti, da pogosto misli nanje – eden tistih prepoznavnih znakov, kaj pomeni biti »naš«. Bil je globoko zakoreninjen v podzavesti vaške skupnosti, predvsem tistega dela ljudi, ki so izhajali iz staroverske in avtohtone skupnosti. Precej prišlekov je bilo iz drugih slovenskih pokrajin; prihajali so s trebuhom za kruhom in se nastanili v naši vasi, saj dela in zaposlitve v hitro razvijajočem se Trstu ni primanjkovalo. Tudi zaledne vasi so bile pod vplivom tega razvoja, saj je skozi njega potekal predvsem furmanski promet iz pristanišča v osrčje Avstro-Ogrske in obratno. Pred izgradnjo železniške proge Dunaj–Trst (1842–1857) ali Južne železnice je glavna pot potekala prav skozi našo vas

Lokev. Zanimivo pri tem naseljevanju je bilo, da so prišleki še dolgo časa veljali za *forešte* – tujce; trajalo je kar nekaj desetletij, da so se počasi vključili v vaško skupnost. Iz pripovedi najstarejših vaščanov sem lahko zasledil, da jim niso zaupali, ker so bili preveč *farški* ali krščansko pobožni in niso ohranili niti trohice staroverstva, kar pa ni veljalo za potomce Uskokov, ki so prišli že veliko prej. Izvedel sem tudi, da Mevljev rod cerkvi ni bil preveč naklonjen že davno, davno prej, preden je prišel na oblast komunizem.

Pri enem od takih obiskov pri Mariji leta 2006 je pogovor nanesel tudi na izraz »naš«. In takrat mi je dejala brez zadržkov, da so »naši« bili in so še vsi tisti, ki so ohranili vsaj eno *majhno koreniko* stare vere. Vprašal sem jo, kaj pomeni *stara vera*, čeprav sem o tem že precej izvedel od nosilcev izročila, pa tudi iz književnosti. V oporo mi je bila predvsem knjiga *Slovanska mitologija in verovanje* (1990), ki jo je napisal Damjan J. Ovsec, in nekatere druge. Dejala mi je, da tudi ona kot otrok o tem ni vedela kaj dosti, mislila je, da so pripovedi starejših vaščanov pravlјice. Šele malo pred drugo svetovno vojno, okrog leta 1940, ji je mama Marija Petaros iz Gročane, por. Mevlja (1878–1953), povedala, da obredi priprošnje, češčenja, zaščite in oduročitve izvirajo iz stare vere, ki so jo imeli naši predniki, preden so jih na silo ali na prefinjen način pokristjanili. In še, da je njena mama vse to izvedela od svoje matere, njene none Marije Višnjevec, po rodu iz Vrhpolj. Moja tiha misel je bila, da sta to dve vasi, ki sta ohranili precej več staroverstva kot druge v bližini Lokve. Sledilo je vprašanje, ali vem, kaj predstavlja »naš Triglav«. Odgovoril sem ji, da našo najvišjo in najlepšo goro in starega boga. »*Ja, ampak ali veš, kaj predstavlja ta bog?*« je vprašala še enkrat. Samo namrščil sem obrvi in ji s tem dal vedeti, da nimam pojma, čeprav to ni bilo res; zanimalo me je, kaj mi bo povedala o tem.

Sledilo je njeno pojasnilo:

Že samo ime da vedeti, da je ta naš bog imel tri glave, to pomeni tri bogove v enem! Desna glava je bil bog Kres, ki je varoval nebo, in če ljudje niso delali dobro z naravo, jim je pošiljal strele na zemljo in jih tako kaznoval! Kamor trešči strela na tla, tam zraste njegova roža plutnek (perunika). Tega starega boga so se ljudje najbolj bali, ker so bile njegove strele nepredvidljive! Leva glava je bil bog Vilež, ki je varoval podzemlje, duše rajnkih in vile, na površju pa je ščitil domače živali. Pazil je tudi na ljudi, kaj delajo za časa življenja, in če so se prekršili proti naravi in živalim, je povzročal potrese. Ma sedaj boš pa presenečen: srednja glava, malo višja, je bila ženski bog, varovala je naravo ali ji škodovala. Spomladi in poleti je to bila Živa in je bila ljubica Kresa, ob polni luni avgusta meseca pa se je spremenila v Moro in tako postala jeseni in pozimi ljubica Vileža. Vidiš, in tako deluje tudi narava! Kadar grmi in bliska in se valijo megle iz jam, takrat se oba moška bogova tepeta za prevlado, obe ženski pa za naravo. Prva dela dobro, ko narava ozeleni in oživi, zato ima tudi tako ime. Druga dela slabo in naravo umori, zato ima tudi ona ustrezno ime. Te boginje naši predniki niso častili, ampak so jo črtili. Tako so naši predniki videli in verjeli v tega boga, tudi še ene druge! Moj oče Jožef Mevlja mi je povedal še to, če so te stvari prišle na uha farjem (ušesa župnikom), ki niso bili

Čokov zapis o Triglavu iz leta 2006.

»naši«, se je lahko marsikaj hudega zgodilo! Tako so Dulancem¹ razdejali svetišče v Gluhem dolu. Anbot (nekoč) davno nazaj so se Dulanci hodili štirikrat na leto klanjat v Gluhi dol, sedaj je od Čevitnikovih, tudi iz naše Mevljove rodovine. Takrat so še živeli na Reni. So delali wfer² podobno kot v cerkvi, samo tam niso dajali šoldu (denarja), temveč rože, sadje in take domače stvari! So se najprej vicali (očistili) pod eno veliko steno in potem šli k trem velikim kamnom.³ In so tudi kakšnega od »naših« ljudi obesili kot čarovnika ali čarovnico, so tudi to govorili ta stari, da se je dogajalo na Podgavju⁴ pri Grebenu!

Čeljust se mi je povabila od presenečenja in razburjenja, saj sem tako razlago o Triglavu slišal prvič. In takoj sem pomislil, da ni nič čudnega, da so v okolici Lokve, Divače in Prelož tri obredna mesta, ki so povezana z bogom Triglavom, njemu v nasprotje pa še cerkveni *pil* Svete trojice.

Potem mi je pripovedovala o svojih prednikih Rajcevih, da so bili zelo pridni, modri in ne preveč naklonjeni cerkvi. Kako so pridobili ogromne posesti proti Divači, Povirju in Matavunu. Pa tudi o moževih – Tončkovih *božeglavcih*, kako so bili za tiste čase izredno bistri in preudarni, čeprav so bili še nepismeni. Vse to mi je pripovedovala z velikim ponosom in občudovanjem do njih. Žal je kmalu za tem umrla in verjetno odnesla v grob še marsikatero skrivnost.

Boris Čok, Lokev

¹ Dulanci – vaščani Dulanje vasi v Lokvi, po starem imenovane Rena. *Renati* v narečju pomeni 'vzrejati, vzdrževati, npr. otroke ali celo družino'.

² *Wfer* – narečni izraz, ki verjetno izhaja iz italijanske besede *ofrire* 'podariti'. Pri maši se je šlo okrog oltarja, spotoma se je poljubilo možtranco, potem pa darovalo denar v *škrapco* – možnjiček.

³ Ti so pomenili boga Triglava (kasnejši dodatek zapisovalca – v originalnem zapisku tega ni).

⁴ Podgavjami – pod vešali.